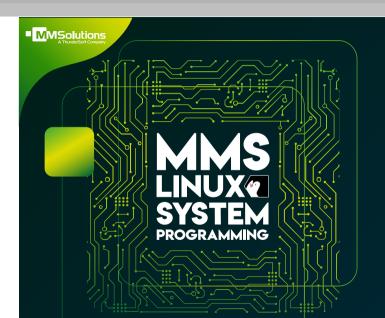
Системно програмиране за Линукс упражнения

Димитър Димитров

01.06.2021

This work is licensed under a Creative Commons "Attribution-ShareAlike 4.0 International" license.

Съдържание І

- 1 Подготовка
- 2 Въведение
  - Запознаване с командния ред
  - Елементарни автоматизации с Unix Shell.
- 3 Първа Линукс програма
  - Компилатори. Фази на компилацията. ELF контейнери.
- 4 Проект
  - GNU Make. Системи за построяване на софтуер. Първи проект.
  - Системи за управление на версиите. GIT, github/gitlab.
- 5 Същински програми
  - Pthreads. Разпаралеляване на примерна задача (quicksort).
  - Механизми за синхронизация.

Съдържание II

- Pipes. Обмяна на съобщения между процеси.
- Мтар. Оптимизирано боравене с файлове.
- Strace. Syscalls, ioctl.

- 6 Вграден Линукс
  - GPIO, I2C drivers in userspace.

7 Допълнителни Материали

Подготовка

За курса ще са необходими:

- Добро владеене на езика С.
- Персонален компютър или лаптоп с инсталиран Линукс.
  - Възможно е стартиране на Линукс от USB флашка, без инсталация на основния диск.
  - https://ubuntu.com/tutorials/try-ubuntu-before-you-install
- Резервен вариант е да се ползва Линукс чрез локална или Web Browser виртуална машина.
  - https://ubuntu.com/appliance/vm
  - https:
    - //bellard.org/jslinux/vm.html?url=alpine-x86.cfg&mem=192
- Хъс.

Относно този документ

Най-новата версия може да намерите на: https://github.com/MM-Solutions/lsp-course.

Терминал, shell

- Дистрибуция що е то. Избор.
- Терминал.
- Команден ред.
  - Ctrl+D
  - Auto-complete
- Разходки из файловата система 1s, cd, pwd, tree.
- Текуща . и по-горна папка . .
- Разделител в пътя: /
- top, ps.
- su, sudo.
- root и останалите потребители

Отворете терминал и изпробвайте командите.

Текстов редактор

Пробвай и избери!

- vi ← Препоръчвам!
  - Има си самоучител: vimtutor
- gedit
- nano.
- emacs ← Любим редактор на множество хакери.
- Много, много други.

Изпълними файлове

■ UNIX permissions: chmod ugo+rwx MYFILE

```
drwxr-xr-x
\./\./\./
| '----Other
\.|.'----Group
'-----User_owner
```

- ELF.
- Shell/Python/... scripts.
- Shebang.

```
#!/bin/sh
```


Помощ!

- man
- man 1 kill или man 2 kill
  - man man
- apropos
- whatis
- help за вградени команди на shell

Създайте скрипт, който да:

- Разпечатва един ред с текущата директория.
- 2 След това разпечатва списък с файловете.
- 3 Списъкът да съдържа освен имената на файловете, и техните размери, собственици и права.

Съвет: Ползвайте pwd, man ls

Unix shell

- Променливи на обвивката (environment variables). printenv
- Променливи на средата (shell variables).
- echo
- PATH
- cat, echo, less
- cp, mv, mkdir
- ln soft and hard.

Направете мека и твърда връзка към скрипта от предишната задача.

- Какъв е резултата от 1s -1
- 2 Разпечатайте (cat) съдържанието на трите файла.
- 3 Изтрийте оригиналния файл. Има ли разлика в 1s -1?
- 4 Има ли валидно съдържание в двете връзки (cat)?

Съвет: Ползвайте pwd, man ls

Многозадачност с Unix Shell

- Задачи в обвивката (shell) и процеси в OS.
- bg, fg, &, wait
- Ctrl+Z vs Ctrl+C
- jobs
- kill

Задачи

- Изпробвайте приспиването на задачи, и поставянето им във фонов режим.
  - Съвет: Ако не се сещате за други опитни зайчета, ползвайте cat и top.
- Кой е номерът на задачата, и кой е номерът на процеса (PID)?
- Изпробвайте wait с помощта на няколко sleep 10 & задачи.
- Убийте един от вашите процеси. Как ще проверите дали е "мъртъв"?

Тръби

- Pipes.
- stderr, stdout, stdin.
- пренасочване чрез >, >>, 1>, 2>
- tee
- Филтри: grep, sort, wc, cut, xxd

Тръби - примери

```
Изпробвайте ги при вас!
```

```
$ echo "Hello, world"
$ echo "Hello, world 1" > test.log
$ echo "Hello, world 2" > test.log
$ echo "Hello. world 3" >> test.log
$ echo "Aloha!" >> test.log
$ cat test.log
$ cat test.log | sort
$ cat test.log | xxd
$ cat /bin/ls | xxd | head -10 | tee A.log
$ cat A. log | cut -f2- -d":"
```


Тръби - примери

```
Изпробвайте ги при вас!
```

```
$ ls /bin | grep sh
$ ls /bin | grep sh | sort
$ ls /bin | sort > listing
$ cat listing
$ ls /epa-nema-takava-direktoria | sort > listing
$ cat listing
$ ls /epa-nema-takava-direktoria 2> listing
$ cat listing
```


Всичко е файл!

■ /dev : Device filesystem.

■ /proc : Process filesystem.

■ /sys : System filesystem.

■ Даже и тръбите: mkfifo

- Разузнайте dev, /proc и /sys.
  - Съвет: Припомнете си командите от предното упражнение: ls, ls -l, cd, pwd
  - Съвет: За списък на всички файлове: find . -type f
  - Съвет: За търсене по част от име на файл: find /sys -name "*temp*"
  - Съвет: За търсене по име на файл: find /sys -name "temp"
- Дали cat работи с тези файлове?
- Какви са странните директории наименувани с числа в /proc ?

Задача - продължение

- cat /proc/interrupts
- cat /proc/cpuinfo
- cat /proc/version
- ls /proc/sys/kernel/
- cat /sys/class/backlight/*/brightness
- cat /sys/class/leds/*/brightness

Напишете скрипт, който да разпечатва броя процесори в системата.

Съвет: Ползвайте grep, wc -1

Shell scripts

- Входни параметри \$#, \$@, \$0, \$1, ...
- Unix SH е сложен език с много възможности ..... които няма да разглеждаме на тези упражнения.
- За допълнително четене: https://linuxcommand.org/tlcl.php

Въвеление

□ Елементарни автоматизации с Unix Shell.

CRON

Изпълнение на наши задачи в указан час.

man crontab

Направете си система за мониторинг на потребителите, които ползват Вашата система. Нека всяка минута да се добавят записи в \$HOME/users.log с информация за датата, и кои потребители ползват системата.

- Съвет: Ползвайте w за списък на потребителите.
- Съвет: Ползвайте date за датата.
- За напреднали: Филтрирайте така, че имената на потребителите да се показват само по един път.

□ Първа Линукс програма

Компилатори

- GCC vs clang
- Крос компилатори host vs target.
- man gcc

- Първа Линукс програма

Фази

- Препроцесор.
  - Изход: С код
- С компилатор.
  - Изход: асемблерен код
- Асемблер.
  - Изход: обектен файл (ELF object).
- Свързващ редактор (linker).
  - Изход: ELF executable.

- Първа Линукс програма

GCC - опции

- -о OUTFILE : в кой файл да се запише изхода.
- -0s, -00, ... -03 : ниво на оптимизация.
- -с : да се компилира и асемблира, без свързване.
- -g : да се добави debug информация.
- -Wall -Wextra: да се предупреждава при съмнителен код.
- -Werror : да се излиза с грешка при съмнителен код.

Пример:

- \$ gcc -O2 -Wall -Wextra test.c -o test
- \$ file test

- Първа Линукс програма

- Напишете С програма за събиране на две числа, подадени от командния ред.
- Програмата да е разделена в два С файла за main() и calc_sum() функциите.
- Да има header с декларация на calc_sum()
- Напишете скрипт, който компилира програмата.
- За по-напредналите: objdump -d calc.elf | less
- За по-напредналите: file calc.elf защо е маркиран като dynamically linked? Ще се промени ли нещо, ако се ползва -static флаг на компилатора и свързващия редактор?

GNU Make

- GNU Make има множество алтернативи, но въпреки това е все още популярна.
- Позволява фин контрол върху процеса на построяване (build).
  - Това обаче може и да се окаже недостатък, защото писането на GNU Make правила изисква задълбочено познание за почти всяка стъпка от построяването.
  - По-съвременните системи за построяване обикновено включват голям набор готови правила.
- Правилно описани правила за построяване позволяват:
  - Автоматично разпаралелване.
  - Бързи и сигурни надстроявания (incremental builds).

└ GNU Make. Системи за построяване на софтуер. Първи проект.

GNU Make синтаксис

■ Запомнете:

This is a comment.

target: dependencies commands

- Haпишете Makefile за C програмата от предишното упражнение.
- За по-напредналите: Опитайте да направите своя Makefile по-универсален посредством променливи.
- За по-напредналите: Проследете exit code при успешно и при неуспешно построяване. Ползвайте специалната променлива на sh \$? .

GIT

- Най-популярната система за контрол на версиите.
- Масово използвана при разработка и поддръжка на софтуер.
- Но може да се ползва и за други цифрови проекти:
  - Документация (като тази презентация).
  - Проекти за електронни схеми и платки.
  - Проекти за механични изделия.
- Оптимизирана да работи с текст, но се справя и с двоични файлове.
- Не е система за ревю!
- Други подобни системи: hg, svn, bazaar, cvs.

GIT сървъри

- GIT може пълноценно да работи без сървър, само с локален проект.
  - Всяко GIT дърво съдържа независимо копие на историята на проекта.
- Сървърът позволява обаче да споделяте кода си с други хора.
  - git push : записване на Вашата история на сървър (remote).
  - git fetch: сваляне на историята на даден сървър.
- Съществуват безплатни сървъри, на които да публикувате проектите си.

GIT - цели

- Управление на версиите.
- Проследяемост.
- Паралелна работа на множество разработчици.
- Пълноценност без свързаност към интернет.
- Гъвкавост при издаване (release flow).
  - Лесно разклонение (branching).

└ Системи за управление на версиите. GIT, github/gitlab.

GIT - commits

- Всяка точка от историята се представя с SHA256 сума от:
  - Нейната предистория (родителските commit-и).
  - Новото състояние на дървото (разликата с родителския commit).
- Работи се в локални разклонения (branches).
- На важни точки от историята могат да се сложат етикети (tags).
- Историята може да се слива (merge commits).

Системи за управление на версиите. GIT, github/gitlab.

Staging

- Staging е буфер, с който контролираме кои локални промени да вкараме в следващата точка от историята (commit).
- git add *: добавя всички локални промени в буфера.
- git commit: прави нов commit с промените, които сме подготвили в staging буфера.

└ Системи за управление на версиите. GIT, github/gitlab.

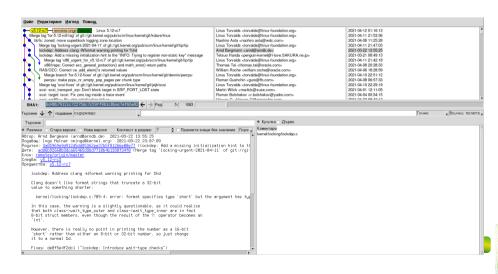
Документация

- https://git-scm.com/book/
- https://git-scm.com/book/bg

Системно програмиране за Линукс — Проект

Системи за управление на версиите. GIT, github/gitlab.

GIT команди

```
$ git init my-new-repo
$ git clone https://github.com/MM-Solutions/lsp-course
 git add *
 git status
 git commit
 git push
 git pull
 git log
 git log --decorate --graph --oneline
$ git show COMMIT
 gitk
```

- Направете локален ГИТ проект и добавете C задачата от предишното упражнение в него.
  - \$ git init lsp-course-labs
  - \$ cd lsp-course-labs
  - \$ git add *
  - \$ git commit
- Добавете README.md с кратко описание, и го публикувайте като отделен GIT commit.
- Разгледайте си историята с git log и gitk.

- Направете си публично ГИТ хранилище (GIT project, GIT repo).
- Предложения за сървър:
  - github.com
  - gitlab.com
  - bitbucket.org
- Следвайте съответните инструкции за настройка на достъпа. Най-често е посредством ssh key.
- Публикувайте си С задачата използвайки git push.
- Добавете С задачата от предишното упражнение към новото ГИТ хранилище, и я публикувайте.
- Споделете си новото ГИТ хранилище.

- За по-напредналите: свалете голям проект (например https://github.com/torvalds/linux), и изследвайте историята. Изпробвайте командите:
  - \$ git log
  - \$ git log --decorate --graph --oneline
  - \$ gitk
  - \$ git show COMMIT
- Прегледайте няколко произволни commit-a.
  - Commit message разбираем ли е, дори за "новодошъл"?

- Същински програми
  - L Pthreads. Разпаралеляване на примерна задача (quicksort).

PThreads

- Posix Threads е стандартна библиотека за нишки.
- Документация: man pthreads
- Работи и за отделни функции: man pthread_create

- Същински програми
  - L Pthreads. Разпаралеляване на примерна задача (quicksort).

Често използвани функции

- pthread_create
- pthread_join
- pthread_mutex_lock
- pthread_mutex_unlock

- Същински програми
  - L Pthreads. Разпаралеляване на примерна задача (quicksort).

- Преправете задачата от предишното упражнение да смята сумата в една отделна нишка.
- Помислете как ще върнете резултата от пресмятането така, че да не се вика printf вътре в новата нишка.
- Направете нов GIT commit за промяната.

- Същински програми
  - □ Pthreads. Разпаралеляване на примерна задача (quicksort).

Задача за напреднали

- Напишете програма, която създава отделна нишка за всяко /dev/input/event* устройство.
- Всяка нишка да чете и декодира събитията от съответното у-во.
- Изполвайте функцията do_capture or https://github.com/ freedesktop-unofficial-mirror/evtest/blob/master/evtest.c
- Споделете в github.
- Възможно ли е тази програма да се напише без pthreads?

Критична секция

- Пуснете програма listings/lab_synchronization/01-parallel-counting.
- Каква е грешката в тази програма? Поправете я.
- Програмата дава пример какво е критична секция.

- Същински програми
  - Механизми за синхронизация.

Критична секция - анализ

- Измерете времето за изпълнение на програмата с и без поправката.
- Колко е голяма разликата на Вашата машина?
- Защо има разлика в бързодействието?
- \$ time ./ main

Мъртва хватка

- Пуснете програмата listings/lab_synchronization/02-counting-deadlock.
- Защо не приключва?

```
$ gdb ./main
run
Ctrl+C
info threads
thread 2
backtrace
up
up
```


- Същински програми
  - □ Pipes. Обмяна на съобщения между процеси.

Pipes

- Не само UNIX Shell може да създава тръби.
- Защо обаче man 2 pipe2 не приема аргумент за команда, която да изпълни?
  - Защото създаването на нов процес е отделен syscall: man 2 fork
  - Защото изпълнението на нова програма е отделен syscall: man 3 execlp
  - Защото задаването на stdout и stdin са под контрола на процеса: man 2 dup2

- Преправете задачата от предишното упражнение да смята сумата от две числа използвайки външна програма.
- Съвет: echo "2+3" | bc
- Препоръчителна последователност:
  - Създайте тръба към stdin на bc използвайки man popen.
  - Запишете израза за смятане като данни във върнатия FILE *.
- Забележете, че пренасочихме stdin на bc към FILE * на нашия процес.
- stdout на bc се наслядава от parent процеса, и е изхода на терминала.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

- Същински програми
  - □ Pipes. Обмяна на съобщения между процеси.

Задача 2 - подготовка

- Извикайте външна програма, например /bin/ls, от ваша С програма.
- Препоръчителна последователност:
  - Създайте нов процес с man 2 fork.
  - В новия child процес изпълнете /bin/ls използвайки man execlp.

Задача 2 с повишена трудност

- Преправете задачата от предишното упражнение да смята сумата от две числа използвайки външна програма.
- Прихванете както stdin, така и stdout на външната програма.
- Съвет: Ще се наложи да направите две тръби към и от bc.
- Препоръчителна последователност:
  - Създайте две тръби с man 2 pipe2. Една, за да се свържете със стандартния вход на bc, и една за да се свържете със стандартния изход на bc.
  - Създайте нов процес с man 2 fork.
  - Задайте вход/изход на child процеса да ca file descriptors от тръбата. Използвайте man stdout, man 2 dup2

Задача 2 с повишена трудност

- Трябва да сте получили 4 file descriptors. По два за всяка тръба.
- В child процеса сменете stdin/stdout с файлови дескриптори от двете тръби. Пример:

```
int P1[2];
pipe(P1);
....
/* Replace stdin with P1[0] for current process. */
dup2(P1[0], STDIN_FILENO);
```

■ Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

- Същински програми
  - Мтар. Оптимизирано боравене с файлове.

mmap

- Как данни от диска се появяват в оперативната памет на процеса?
- Същият механизъм се използва за зареждане на динамични библиотеки:
  - \$ cat /proc/self/maps
- man 2 mmap

- Същински програми
  - Мтар. Оптимизирано боравене с файлове.

- Реализирайте програма за разпечатка на текстов файл, подобно на cat.
- Използвайте man 2 mmap за достъп чрез указател до файла.
- Използвайте man 2 fstat за да узнаете колко е голям файла.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

- Същински програми
  - Мтар. Оптимизирано боравене с файлове.

Задача 1 - допълнение

- Разпечатайте адреса, върнат от mmap посредством printf.
- Забавете програмата с usleep или getchar.
- Сравнете адреса с cat /proc/PID/maps

- Същински програми
  - Мтар. Оптимизирано боравене с файлове.

- Реализирайте двоично търсене на дума в речник.
- Използвайте файла /usr/share/dict/words за входни данни.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

- Изпълнете задачата от упражнението с make използвайки strace.
- Защо дори и за елементарна "Hello, world!" програма се извиква mmap?
- Компилирайте същата програма със -static параметър на свързващия редактор. Все още ли се извиква mmap?

strace

- Изпълнете задачата от упражнението с mmap използвайки strace.
- Изпълнете задачата от упражнението с pipe2 използвайки strace -f.
- Отбележете кои syscalls използват вашите програми.

└ Strace. Syscalls, ioctl.

strace

- strace може да се използва за изследване при липса на изходен код.
- Изпълнете следните команди, и си припомнете упражнението с /proc.
- # List all processes, and write
- # strace output (stderr) to out.txt
- \$ ps aux 2>out.txt
- # Check which files were accessed
- \$ grep '^open' out.txt

ioctl

- ioctl е механизъм за настройване на параметри на device файлове или други специални файлове.
- ioctl приема като аргумент файлов дескриптор.
- man ioctl
- man ioctl_list

- Реализирайте програма за четене размерите на текущия терминал.
- man 2 ioctl_tty.
- Изпълнете ioctl TIOCGWINSZ върху файл /dev/tty.
- Изпробвайте с различни размери на Вашия терминален прозорец.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

ioctl/strace

- Проследете програмата с ioctl използвайки strace.
- Открийте добавения от Bac ioctl в изхода.

GPIO, I2C - drivers in userspace.

Стандартни интерфейси към периферията

- Обикновено най-удачно е драйверът да е в ядрото.
- Все пак понякога има възможност да е в userspace:
  - I2C
  - GPIO
  - SPI
  - UART
  - libusb
  - gadgetfs
  - UIO
  - /dev/mem

GPIO

- Какво е GPIO?
- Управлението чрез sysfs е по-старият метод.
  - https: //www.kernel.org/doc/Documentation/ABI/obsolete/sysfs-gpio
- По-новият и препоръчван метод е с ioctl:
  - https: //www.kernel.org/doc/Documentation/ABI/testing/gpio-cdev

- Свържете светодиод към избрано GPIO през резистор:
  - (GPIOxyz) o----[===]--|>|----o (GND)
- Напишете програма, която да мига светодиода през 1 секунда.
- Използвайте listings/lab_gpio/blink.с като отправна точка.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

GPIO, I2C - drivers in userspace.

I2C

- I2C е серийна комуникационна шина.
- Възможност за управление от userspace.
- Данни се изпращат и приемат посредством ioctl.
- https://www.kernel.org/doc/Documentation/i2c/dev-interface

GPIO, I2C - drivers in userspace.

Задача 2 с повишена трудност

- Прочетете температурата от ТМР101 датчик.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

Други курсове

- https://man7.org/training/download/Linux_System_ Programming-man7.org-mkerrisk-NDC-TechTown-2020.pdf
- https://bootlin.com/training/
- https://github.com/e-ale

